

**XX ASRNING 1930–1980-YILLARIDA O‘ZBEKISTON
RANGTASVIR SAN’ATI****Abduqaxorova Muslima Mirzabahrom qizi***Andijon davlat pedagogika instituti**Magistratura bo‘limi Tasviriy san’at**yo‘nalishi 1–bosqich magistranti**abduqahhorovamuslima11@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asrning 1930–1980-yillarida O‘zbekiston rangtasvir san’atining shakllanishi va rivojlanish jarayonlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda sovet davri mafkurasi ta’sirida yuzaga kelgan badiiy yo‘nalishlar, ijtimoiy realizm uslubi hamda milliy an’ana va zamonaviy tasviriy vositalarning uyg‘unlashuvi yoritiladi. Shuningdek, davr rangtasvirida yetuk ijodkorlarning badiiy izlanishlari, mavzu va janrlarning kengayishi, rang va kompozitsiya yechimlaridagi o‘zgarishlar tahlil etiladi. Maqolada O‘zbekiston rangtasvir san’atining mazkur davrdagi o‘ziga xos xususiyatlari va uning keyingi rivojiga ko‘rsatgan ta’siri ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston rangtasvir san’ati, XX asr, 1930–1980-yillar, sovet davri san’ati, ijtimoiy realizm, milliy an’ana, tasviriy san’at, badiiy uslub, rang va kompozitsiya.

XX asrning 1930–1980-yillari O‘zbekiston tasviriy san’ati, xususan rangtasvir sohasida muhim tarixiy va madaniy bosqich hisoblanadi. Bu davr jamiyat hayotida yuz bergan keskin ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar, mafkuraviy talablarga asoslangan madaniy siyosat hamda san’atning yangi shakl va mazmun kasb etishi bilan xarakterlanadi. Rangtasvir san’ati ushbu jarayonlarning bevosita aks-sadosi sifatida shakllanib, bir tomondan sovet mafkurasi doirasida rivojlangan bo‘lsa, ikkinchi tomondan milliy badiiy tafakkur va an’analarning saqlanib qolishi va yangicha talqinda namoyon bo‘lishiga xizmat qilgan.

1930-yillardan boshlab O‘zbekistonda professional rangtasvir maktabining shakllanishi kuzatila boshlaydi. Tasviriy san’at ta’lim muassasalarining tashkil etilishi, rassomlar uyushmalarining faoliyati hamda ijodkorlar uchun yaratilgan shart-sharoitlar san’at rivojiga muayyan darajada turtki bo‘ldi. Shu bilan birga, ijtimoiy realizm uslubi yetakchi badiiy yo‘nalish sifatida qaror topib, asarlarda mehnat qahramonlari, kolxoz hayoti, sanoatlashuv jarayonlari va “yangi inson” obrazi keng tasvirlana boshlandi.

1930-yillarda O‘zbekistonda professional rangtasvir maktabi shakllana boshladi. O‘lkaga kelgan rus va yevropalik rassomlar mahalliy yosh iste’dodlar bilan birga yangi badiiy maktab yaratdi. Moskva–Peterburg akademik realizm maktabi O‘zbekistonga olib kirildi, natijada o‘quv jarayonlari, mahorat maktablari, badiiy studiyalar tashkil

etildi. Sharq miniatyurasi, xalq amaliy san'ati ornamentlari va mahalliy turmush aks ettirilgan yangi badiiy ko'rinish yuzaga keldi. 1932 yilda badiiy uyushmalarni birlashtirish siyosati tufayli, rassomlar faoliyati Sovet realizmi estetikasiga moslashdi. O'zbekistonning madaniy manzarasi, tarixiy shaharlari, bozorlari, xalq hayoti rangtasvirning asosiy mavzulariga aylandi.

Usta Momin (Aleksandr Nikolayev) O'zbek milliy rangtasvirining poetik va romantik yo'nalishini yaratgan. Uning asarlarida Sharq miniatyurasining nozik chiziqlari, yigit-qizlar obrazlari, lirizm ustunlik qiladi. Asarlari: "Toshkentlik yigitlar raqsi", "Go'zal", "Raqs ichra". U yaratgan lirizm keyingi avlod rassomlari uchun asos bo'lib xizmat qildi.

Pavel Benkov. O'zbekiston akademik realizmining asoschisi. Mahalliy turmush, bozor manzaralari, Buxoro va Samarqand me'morchiligi tasvirlangan. Asarlari: "Buxoro bozori", "Mir Arab madrasasi", "Qishloq ayoli portreti". O'quvchilariga texnik mukammallikni o'rgatib, professional maktabni shakllantirdi.

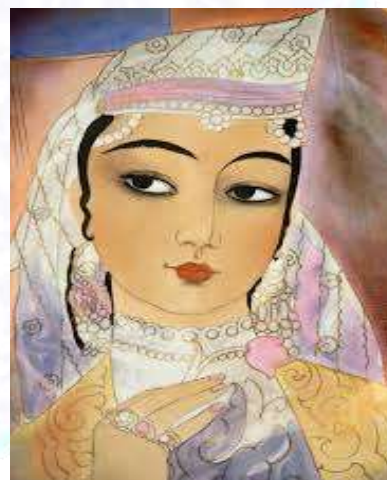
1930–1940-yillarda mavzular asosan O'zbekistonning an'anaviy turmushi: bozorlardagi hayot, hunarmandlar, choyxonalar. Mehnat mavzusi: dehqonlar, bog'bonlar, ustalar, kolxozchilar tasvirlari. Sharqona lirik obrazlar: raqqosalar, musiqachilar, folklor motivlari bo'lgan. Uslubiy rivojlanishda esa realizm, dekorativlik

va miniatyura unsurlarining birlashishi. Yorqin ranglar palitrasi, milliy ornamentlar va ritmik kompozitsiyalar. O‘zbek rangtasvirida yorqin sharqona rangtasvir maktabi shakllandi. San’at maktablarining shakllanishi: Toshkent badiiy texnikumi faoliyati kuchayib, o‘zbek rassomlari avlodi yetishib chiqdi. O‘smirlar studiyalari, ustaxonalar, ko‘rgazmalar san’atning keng tarqalishiga sabab bo‘ldi.

Urush davridagi badiiy jarayonlar (1941–1945): Rassomlar front ortidagi hayotni aks ettiruvchi grafik lavhalar yaratdi. Ularning asarlarida jasorat, mardlik, mehnatsevarlik g‘oyalari kuchaygan. Portret janri ayniqsa rivojlandi — oddiy odamlar, frontchilar, ishchi ayollar tasvirlandi. Mashhur yo‘nalishlar: Plakat san’ati (vatanparvarlik ruhini oshirish uchun). Grafik miniaturalar: tezkor chizgilar, harbiy sahnalar. Vatan himoyachilarining hayoti, mehnat jabhasidagi ayollar obrazlari.

1950–1970-yillar: O‘zbek rangtasvirida yangi bosqich boshlandi. 1950-yillardan boshlab o‘zbek rangtasvirida yangi estetik izlanishlar, badiiy erkinlikka intilish kuchaydi. Realizm asos bo‘lib qolgan bo‘lsa-da, rassomlar dekorativlik, lirizm, psixologik ifoda va milliylikni chuqurroq izlay boshladi. San’atda “ijodiy individuallik” tushunchasi paydo bo‘lib, rassomlar shaxsiy uslub yaratishga harakat qildilar. Madaniyat markazlari, rassomlar uyushmalari, ko‘rgazmalar faoliyat yurita boshladi, natijada san’at jamoatchiligi kengaydi. Rangtasvirida ritm, shakl, yorug‘likning erkin talqin qilinishi. Milliy tarix, ma’naviy qadriyatlar va xalq hayotining teran aks etishi. Monumental rangtasvir va dekorativ panellarning jadal rivoji.

Chingiz Ahmarov. 1950–60-yillar o‘zbek monumental rangtasvirining eng muhim vakili. Uning ishlarida ramziy obrazlar, sharqona ruh, Navoiy merosi, umumiy lirizm ustun. Asarlari: “Alisher Navoiy” portreti, “Navoiy hayoti” pannolari, teatr va opera binolari uchun monumental rasmlar. O‘zbek dekorativ-monumental san’atining asosiy maktabini yaratgan.

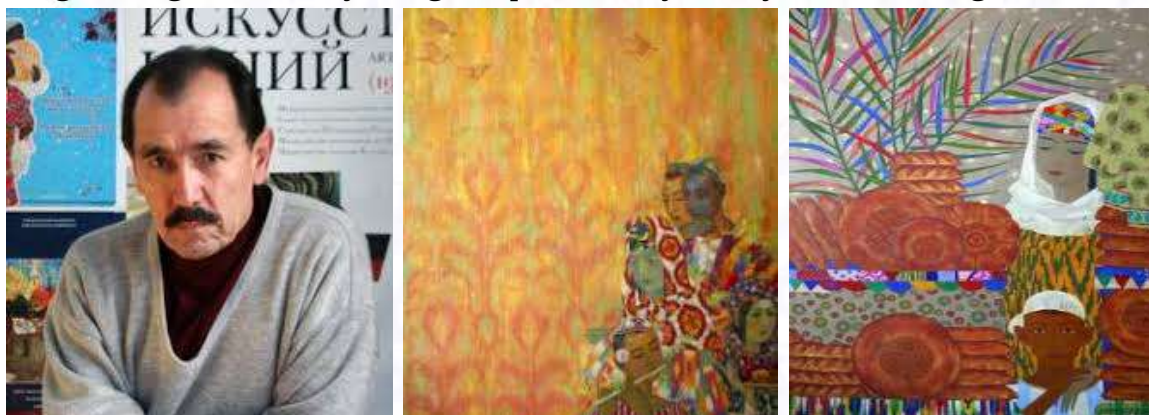

1950–1970-yillarda janrlar, izlanishlar va san’atning kengayishi haqida gaplashamiz. Me’moriy inshootlar uchun yaratilgan pannolar, mozaikalar, freskalar san’atning muhim qismiga aylandi. Teatr, muzey, madaniyat saroylarida

rangtasvirning yirik ko‘lamli asarlari yaratildi. Milliy naqshlar, miniatyura shakllari, xalq amaliy san‘ati motivlari modern rangtasvir bilan uyg‘unlashdi. Rassomlar sharqona ramzlar, xalq og‘zaki ijodidan olingan obrazlar orqali milliy ruhni chuqurlashtirdi. Toshkent badiiy institutining ochilishi bilan yangi avlod rassomlari maydonga keldi. Ko‘rgazmalar va tanlovlar respublika bo‘ylab o‘tkazildi. Rassomlar xalqaro ko‘rgazmalarda ishtirok eta boshladi, O‘zbekiston san‘ati jahon sahnasida tanildi.

1970–1980-yillar: O‘zbek rangtasvirida yangilanish va erkinlik davri bo‘ldi. 1970–1980-yillar o‘zbek rangtasvirida ijodiy erkinlik, individual uslub izlash kuchaygan davr hisoblanadi. Rassomlar mavzu tanlashda, rang va shakl bilan ishlashda ancha dadil tajribalar o‘tkaza boshladilar. Akademik realizm bilan bir qatorda modernizm, abstraksiya, ramziy tasvir, psixologik mazmun kuchaydi. Jamiyatda ma‘naviy yangilanish jarayonlari san‘atga ham ta‘sir qilib, yangi falsafiy qarashlar paydo bo‘ldi. Individual uslub va ijodiy mustaqillikka intilish. Manzara, portret va ramziy kompozitsiyada chuqur psixologizmning paydo bo‘lishi. Tabiat, shahar manzarasi, tarixiy mavzular yangi badiiy talqinda tasvirlanishi.

Akmal Ikromjonov. 1970-yillarning eng tajribachi modernist rassomlaridan biri. Asarlarida ranglarning hissiy kuchi, abstrakt shakllar, psixologik kayfiyat ustun. Asarlari: “Kompozitsiya” turkumlari “Kuz manzarasi”, “Yoshlar” .O‘zbek rangtasviriga abstraksiyaning xalqona, milliy versiyasini olib kirgan.

1970–1980-yillarda san‘at maktabi va xalqaro maydon yanada rivojlandi. Badiiy institutlar, studiyalar, ustaxonalar faoliyati kuchaydi. Yosh rassomlar tajribali ustalar bilan birga ishlash imkoniga ega bo‘ldi. Ko‘plab ijodkorlar chet el ko‘rgazmalariga yuborila boshladi. Respublika ko‘rgazmalari, “Yosh rassomlar” festivali, xalqaro madaniy almashinuvlar faollashdi. O‘zbek rangtasviri Sovet Ittifoqi miqyosida yuqori baholandi. San‘atda erkin fikr, milliy o‘zlik, ma‘naviy izlanish kuchaydi. 1980-yillar oxiriga kelib, o‘zbek rangtasviri mustaqillikdan keyingi yangilanish uchun poydevor yaratdi.

Xulosa qilib aytganda, XX asrning 1930–1980-yillari O‘zbekiston rangtasvir san‘ati taraqqiyotida muhim va murakkab bosqich bo‘lib, mazkur davr san‘atning

shakllanishi, mustahkamlanishi hamda badiiy jihatdan boyib borishi bilan ahamiyatlidir. Bu yillarda rangtasvir san'ati sovet mafkurasi doirasida rivojlangan bo'lsa-da, rassomlar ijodida milliy ruh, an'anaviy estetik qarashlar va xalqona obrazlar o'z ifodasini topa oldi. 1970–1980-yillarga kelib rangtasvir san'atida individual ijodiy uslublarning kuchayishi, obrazlar talqinida ramziy va falsafiy yondashuvlarning paydo bo'lishi kuzatildi. Bu holat san'atning faqat mafkuraviy vosita emas, balki mustaqil estetik va ma'naviy qadriyat sifatida namoyon bo'lishiga zamin yaratdi. Natijada ushbu davr O'zbekiston rangtasvir san'ati tarixida muhim badiiy tajriba va boy meros qoldirdi. Umuman olganda, XX asrning 1930–1980-yillaridagi O'zbekiston rangtasvir san'ati bugungi zamonaviy tasviriy san'at rivoji uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilgan bo'lib, uning ijodiy tajribalari, badiiy izlanishlari va milliy estetik qarashlari hozirgi san'at jarayonlarida ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo'rayev M. "O'zbekistonning yangi tarixi" 2-kitob. O'zbekiston Sovet mustamlakachiligi davrida. – Toshkent- 2000
2. **Abdullayeva D., To'xtayeva G.** *XX asr o'zbek rangtasviri va badiiy jarayonlar.* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
3. ХАКИМОВ А. Новая живописи Узбекистана. Ташкент, 2015 й.
4. **O'zbekiston Badiiy Akademiyasi nashri.** *O'zbekiston tasviriy san'ati: XX asr merosi.* – Toshkent, 2018.
5. **Ahmedov.** *O'zbekiston tasviriy san'ati: tarix va zamonaviylik.* – Toshkent: San'at, 2005.